

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การสื่อสารกับการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดพิธีสามปีสี่รวงข้าวของชุมชนไทลื้อ บ้านลำ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา” นี้ เป็นการศึกษาสื่อพื้นบ้านประเภทสื่อพิธีกรรม คือ พิธีสามปีสี่รวงข้าว ซึ่งเป็นพิธีกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา โดยมีเกณฑ์การศึกษาแบ่งออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้คือ ศึกษาถึงสถานภาพของ พิธีสามปีสี่รวงข้าว ตั้งแต่ยุคก่อนพ.ศ. 2539 ยุคพ.ศ. 2539 - 2544 และยุคพ.ศ. 2545 – ปัจจุบัน ว่าเป็นอย่างไรบ้างและมีปัจจัยอะไรที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสถานภาพนั้น ศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมที่มีต่อปัจเจกและชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น หน้าที่ที่สืบเนื่อง หน้าที่ที่หายไป หน้าที่ที่คลี่คลาย และหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นมาใหม่ และศึกษากระบวนการการสื่อสาร (S-M-C-R) กับการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดพิธีกรรมว่ามีรูปแบบเป็นเช่นใด ทั้งในอดีตและปัจจุบัน และมุ่งเน้นที่จะศึกษาเกี่ยวกับตัว ผู้รับสาร (R) เป็นสำคัญ เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่จะทำหน้าที่ของการสืบทอดพิธีกรรมนี้ต่อไปในอนาคต

ระเบียบวิธีวิจัยที่ผู้วิจัยเลือกนำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism Theory) และแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Identity) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการลงสังเกตการณ์พื้นที่ (Observation) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์การกำหนดกลุ่มตัวอย่างตามบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับสื่อพิธีสามปีสี่รวงข้าวตามคุณลักษณะของผู้เกี่ยวข้องที่มีต่อพิธีกรรม อันได้แก่ บทบาทในมุมมองการเป็นคนวงใน และบทบาทในมุมมองการเป็นคนวงนอกพิธีสามปีสี่รวงข้าว ซึ่งจะทำการศึกษาสัมภาษณ์เชิงลึกพร้อมกับการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์การประกอบพิธีกรรมสามปีสี่รวงข้าวซึ่งได้จัดผ่านพ้นไปเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.2552 ที่ผ่านมานี้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นรวม 11 คน ดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่มีความใกล้ชิดกับพิธีกรรมมาก (คนวงใน) หมายถึง ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้เข้าร่วมและประกอบพิธีสามปีสี่รวงข้าว เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม

เป็นอย่างดี และมีบทบาทหน้าที่ในการสืบทอดพิธีสามปีสี่รวงข้าวให้แก่คนรุ่นหลัง กลุ่มตัวอย่างนี้ได้แก่

1.1 พ่ออาจารย์ หรือหมอเมือง ซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนหรือผู้นำในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี/เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา ผู้ที่จะเป็น พ่ออาจารย์ได้นั้นต้องผ่านการบวชเรียนมาหลายพรรษาจนเป็นผู้ที่มีความรู้ทางธรรมที่แตกฉาน เป็นผู้ประพฤติในศีล ธรรมและได้รับการยอมรับในชุมชน กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ได้แก่

- พ่ออาจารย์หนานหลวงสวัสดิ์ ศรีคำ (อายุ 80 ปี) อดีตพ่ออาจารย์
- พ่ออาจารย์หนานหน่อแก้ว ศรีคำ (อายุ 60 ปี) พ่ออาจารย์คนปัจจุบัน

1.2 ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน เป็นกลุ่มผู้สูงอายุชาวไทลื้อ ที่อาศัยอยู่ที่บ้านลำ ผ่านการเติบโตมากับสภาพแวดล้อม สังคมของชาวไทลื้อดั้งเดิม ซึ่งเห็นสภาพการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต ฯลฯ ของชุมชนมาหลายทศวรรษ มีความสัมพันธ์กับพิธีสามปีสี่รวงข้าวมาอย่างช้านาน โดยสืบทอดค่านิยมความเชื่อที่มากับพิธีกรรม รวมถึงกระบวนการสืบทอดพิธีกรรมต่างของชุมชนมายังลูกหลานในยุคปัจจุบัน กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ได้แก่

- พ่ออุ้ยส่อง ศรีคำ (อายุ 63 ปี)
- แม่อุ้ยจิ้น ศรีคำ (อายุ 61 ปี)
- แม่อุ้ยปั้น ศรีคำ (อายุ 73 ปี)

1.3 กลุ่มผู้นำในหมู่บ้าน เป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทหน้าที่เป็นแกนนำในหมู่บ้าน มีความรู้ ความสามารถในด้านต่าง ๆ และเป็นที่ยอมรับจากคนในหมู่บ้านเป็นอย่างมาก กลุ่มตัวอย่างนี้ได้แก่

- นายสนั่น ศรีคำ (อายุ 57 ปี) อดีตผู้ใหญ่บ้าน
- นายไกรยุทธ วงศ์ศรี (อายุ 47 ปี) ครูโรงเรียนบ้านทุ่งเย็น

2. กลุ่มตัวอย่างที่มีความใกล้ชิดกับพิธีกรรมน้อย (คนวงนอก) หมายถึง ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้เข้าร่วมพิธีกรรม โดยบทบาทหน้าที่ที่ได้รับนั้นมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับงานด้านพิธีการ หรือ “แก่น” ของพิธีกรรมน้อยกว่ากลุ่มคนวงใน คนกลุ่มนี้จะมี ความรู้ ความเข้าใจในสื่อพิธีกรรมน้อยกว่ากลุ่มแรก กลุ่มตัวอย่างนี้ได้แก่

2.1 กลุ่มพ่อบ้าน แม่บ้าน เป็นกลุ่มที่มีบทบาทหน้าที่ในการเตรียมงานในด้านต่าง ๆ อันเป็นส่วนประกอบสำคัญของพิธีสามปีสี่รวงข้าว อาทิ การเตรียมสถานที่ การเตรียมอาหาร การเตรียมการละเล่น ฯลฯ โดยกลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ได้แก่

- นางลำดวน ศรีคำ (อายุ 50 ปี)

- นางอัมพร แจ่มใส (อายุ 44 ปี)

2.2 กลุ่มเยาวชน กลุ่มเยาวชนในบ้านล้าเป็นกลุ่มที่มีการรวมตัวขึ้นเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกับกลุ่มสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ ในหมู่บ้าน แต่เดิมบทบาทหน้าที่สำคัญของกลุ่มเยาวชนในพิธีสามปีสี่รวงข้าวนั้นเป็นเพียงการดำเนินตามบทบาทที่ผู้ใหญ่ได้วางไว้ให้ หน้าที่ของเด็กและเยาวชนจึงเป็นเพียงผู้เข้าร่วมและสังเกตการณ์อยู่นอกของพิธีกรรมนี้เท่านั้น กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ได้แก่

- นางสาว นิโบล แจ่มใส (อายุ 15 ปี)

- นางสาว จิรัชยา เมืองมูล (อายุ 17 ปี)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งได้กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 3 วิธี

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ข้อมูลปฐมภูมิได้มาจาก

- การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) บุคคลโดยคัดเลือกจากบทบาทหน้าที่การเข้ามามีส่วนร่วมในพิธีกรรม อันประกอบด้วย พ่ออาจารย์ ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มผู้อาวุโส กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน และกลุ่มเด็ก/เยาวชน โดยผู้วิจัยใช้เทปบันทึกเสียงเป็นอุปกรณ์ในการบันทึกข้อมูล

- การลงพื้นที่สังเกตการณ์ในชุมชนไทลื้อบ้านล้าในช่วงการเตรียมงานพิธี และได้เข้าร่วมในงานพิธีสามปีสี่รวงข้าวเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2552 ที่ผ่านมา โดยได้ทำการบันทึกภาพและเสียงเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัย

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่เอกสาร หนังสือ บทความ วารสาร วิทยานิพนธ์ วิดีโอเทป วีซีดีและเว็บไซต์ โดยข้อมูลที่ทำให้การเก็บรวบรวมมีดังนี้

2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ / ความเป็นมาของชาวไทลื้อ

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมของชาวไทลื้อในแต่ละยุคตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.3 ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพิธีสามปีสี่รวงข้าว

2.5 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ของพิธีสามปีสี่รวงข้าวทั้งในยุคก่อน พ.ศ.2539 ยุค พ.ศ. 2539 - 2544 และยุคพ.ศ. 2545 – ปัจจุบัน

2.5 ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของสื่อพิธีกรรมที่มีต่อปัจเจกและชุมชน

2.6 กระบวนการการสื่อสารที่ก่อให้เกิดการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดพิธีสามปีสี่รวงข้าว

เนื่องจากในการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาสื่อพิธีกรรมสามปีสี่รวงข้าว ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ยุค โดยในแต่ละยุคผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลในการศึกษาดังต่อไปนี้

- ยุคก่อนพ.ศ. 2539 ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ อันได้แก่ บันทึก บทความทางวิชาการ หนังสือวารสาร วิทยานิพนธ์และสื่ออินเทอร์เน็ต

- ยุคปีพ.ศ. 2539-2544 ใช้ข้อมูลปฐมภูมิ ได้ทำการศึกษาจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างและข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ บันทึกทางประวัติศาสตร์ บทความทางวิชาการ หนังสือวิทยานิพนธ์และสื่ออินเทอร์เน็ต

- ยุคปีพ.ศ. 2545- ปัจจุบัน ใช้ข้อมูลปฐมภูมิซึ่งได้แก่ การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเป็นหลัก พร้อมทั้งทำการลงพื้นที่จริงเพื่อสังเกตการณ์ทั้งในช่วงการเตรียมงานและได้เข้าร่วมงานในวันประกอบพิธีจริง ประกอบกับใช้ข้อมูลทุติยภูมิ อันได้แก่ บันทึกทางประวัติศาสตร์ บทความทางวิชาการ หนังสือ วารสาร วิทยานิพนธ์และสื่ออินเทอร์เน็ต เพื่อนำมาอธิบายขยายความเพิ่มเติม

ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัยนั้น ทำการเก็บข้อมูลเป็นระยะเวลา 12 เดือน คือ เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2551 – มีนาคม 2552

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในตอนต้นผู้วิจัยได้เริ่มจากการทบทวนบทความและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสื่อพิธีกรรมแต่ละรูปแบบ แต่ละชุมชนซึ่งมีความแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม ถิ่นกำเนิด วัฒนธรรม เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อพิธีกรรมตามเกณฑ์การศึกษา และวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของสื่อพิธีกรรมที่มีอิทธิพลต่อปัจเจกบุคคล สังคมและชุมชนอย่างไร

เมื่อได้เกณฑ์การวิเคราะห์แล้ว ผู้วิจัยได้ออกไปทำการเก็บข้อมูลภาคสนามเบื้องต้นเพื่อศึกษาและหาข้อมูลถึงสภาพการณ์ของสื่อพิธีสามปีสี่รวงข้าวในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) กลุ่มตัวอย่างกลุ่มต่าง ๆ ในประเด็นที่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของพิธีสามปีสี่รวงข้าว และกระบวนการสื่อสารกับการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดพิธีสามปีสี่รวงข้าวในตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และประมวลผลกับแนวคิดทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายว่าพิธีสามปีสี่รวงข้าวของชาวไทลื้อนั้น มี

สภาพการณ์ตั้งแต่ยุคก่อน พ.ศ.2539 ยุคพ.ศ. 2539 - 2544 และ ยุคพ.ศ. 2545 – ปัจจุบัน เป็นอย่างไร มีปัจจัยใดที่ทำให้พิธีสามปีสี่รวงข้าวนั้นคงอยู่ และปัจจัยใดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ยังศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีสามปีสี่รวงข้าวที่มีต่อปัจเจกและชุมชน นอกจากนี้ยังมุ่งศึกษาถึงกระบวนการสื่อสารกับการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้เกิดการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน กระบวนการสืบทอดนั้นเป็นอย่างไร มีกระบวนการอย่างไร ครอบคลุมตามหลักการสื่อสารหรือไม่ ใครเป็นผู้สืบทอด โดยทั้งหมดนี้จะนำเสนอในรูปแบบของข้อมูลเชิงพรรณนา

การนำเสนอข้อมูล

ในการนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยเขียนในเชิงพรรณนาและอธิบายเป็นหลัก โดยมีรูปภาพประกอบ ซึ่งเรียงลำดับการนำเสนอข้อมูลเป็นดังนี้

บทที่ 4 เป็นการนำเสนอบริบทชุมชนชาวไทลื้อ บ้านลำ อำเภอยางคำ จังหวัดพะเยา อันข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมและประเพณีของชาวไทลื้อ บ้านลำ อ.เชียงคำ จ.พะเยา เพื่อปูพื้นฐานความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับกลุ่มชนชาวไทลื้อ โดยจะอธิบายถึงพิธีสามปีสี่รวงข้าว ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญของคนในชุมชนที่ได้สืบทอดต่อ ๆ กันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ว่ามีรูปแบบ / คุณลักษณะ / จุดมุ่งหมาย / คุณค่า และได้ทำหน้าที่ใดให้แก่คนในชุมชนบ้าง

บทที่ 5 เป็นการนำเสนอสถานภาพและบทบาทของพิธีสามปีสี่รวงข้าว โดยแบ่งออกเป็น 3 ยุคคือ ยุคก่อน พ.ศ.2539 ยุคพ.ศ. 2539 - 2544 และ ยุคพ.ศ. 2545 – ปัจจุบัน รวมถึงนำเสนอปัจจัยที่มีผลกระทบต่อคงอยู่และความเปลี่ยนแปลงในสถานภาพของพิธีสามปีสี่รวงข้าว โดยทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาทั้งหมดจากข้อมูล การวิเคราะห์ เกี่ยวกับประเด็นสถานภาพของ พิธีสามปีสี่รวงข้าว ในแต่ละยุคว่าเป็นอย่างไรบ้างและมีปัจจัยอะไรที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสถานภาพนั้น รวมถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมที่มีต่อปัจเจกบุคคล และชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น หน้าที่ที่สืบเนื่อง หน้าที่ที่หายไป หน้าที่ที่คลี่คลาย และหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นมาใหม่ และศึกษากระบวนการสื่อสาร (S-M-C-R) กับการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดพิธีกรรมว่ามีรูปแบบเป็นเช่นใด ทั้งอดีตและปัจจุบัน และอภิปรายผลที่ได้จากข้อค้นพบในงานวิจัย รวมทั้งข้อเสนอแนะที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในหัวข้อที่ใกล้เคียงกันต่อไป